

Jeg vil ikke høre det

Uskyldighet er uvitenhet. Derfor kan det være lurt å pådytte folk informasjon.

Økonomer har ofte antatt at mennesker er egoistiske og asosiale. Atferdsøkonomisk forskning har klargjort noe vi vel visste hele tiden, økonomer så vel som andre: Så enkelt er det ikke. Men sannhetene som dukker frem i kjølvannet av den nye forskningen er ikke helt enkle de heller.

Økonomiske laboratorieeksperimenter viser at vi er mer generøse, samarbeidsvillige og hevngjengjerrige enn tradisjonelle modeller forutsetter. Generøsiteten i slike eksperimenter varierer imidlertid på måter som vanskelig kan skyldes at giveren er genuint opptatt av mottakers velferd. Flere ferske undersøkelser tyder på at det snarere kan være pliktfølelse som ligger bak, eller et ønske om å oppfylle egne og andres forventninger.

Slike forsøk viser at når folk plasseres i en situasjon der de føler moralsk ansvar, handler de fleste i tråd med ansvaret og er generøse og pliktoppfyllende. Men kan de unngå hele situasjonen, foretrekker mange det – da slipper de både pliktfølelsen og innsatsen. Vil du for eksempel helst slippe å være klassekontakt, kan du bli riktig glad når det viser seg umulig å delta på høstens første foreldremøte.

Som jeg viser i et nypublisert forskningsarbeid, kan man av og til unngå pliktfølelse ved å unngå informasjon. Hvis du i utgangspunktet tror du er fri for moralsk ansvar, men vet at dette muligens er feil, er det ikke gitt at du vil ønske å undersøke saken nærmere. La oss si at du ikke kan komme på foreldremøtet. Du har slett ikke lyst til å være klassekontakt, men du tror det finnes andre som gjerne vil. Kommer du på forhånd til å sjekke at det siste faktisk er riktig, for eksempel ved å sende en mail til alle foreldrene før møtet og spørre?

I et forsøk fra 2007 fant Jason Dana, Roberto Weber og Jason Kuang at muligheten til å unngå informasjon faktisk reduserte eksperimentdeltakernes generøsitet. Halvparten av deltakerne fikk rollen som "diktator", resten var passive mottakere. Hver diktator fikk velge mellom to alternativer. Enten fikk både diktatoren og en anonym mottaker 5 dollar hver (5,5); eller diktatoren kunne få 6 dollar selv, men da fikk mottakeren bare 1 (6,1). De fleste diktatorene valgte det første utfallet (5,5).

Dana, Weber og Kuang gjennomførte også en variant av eksperimentet der diktatorene i utgangspunktet fikk begrenset informasjon. Diktatoren visste at hun kunne velge 5 eller 6 dollar til seg selv, og at ett av disse alternativene ville gi 5 dollar, og det andre 1 dollar, til mottakeren. Hun fikk imidlertid ikke vite *hvilket* alternativ for henne selv (5 eller 6) som ville gi henholdsvis 5 og 1 til mottakeren.

Det er vanlig å mislike usikkerhet, men her var det usedvanlig enkelt å fjerne den: Ved hjelp av et klikk på pc-skjermen ville diktatoren få oppgitt de nøyaktige konsekvensene av hvert valg. Likevel klikket bare halvparten av diktatorene på denne knappen, resten lot være. Resultatet? Diktatorene var langt mindre generøse enn i eksperimentet med full informasjon.

Hvorfor kan uvitenhet være attraktivt? Kjenner du ikke konsekvensene, får mottakeren forventningsmessig 3 dollar – snittet av 5 og 1 – uansett hva du velger. Det gir ingen klar interessekonflikt mellom deg selv og den andre, og du kan prioritere deg selv uten dårlig

samvittighet. Blir du informert, er det annerledes. Enten må du velge mellom (5,1) og (6,5), og det er fortsatt ingen konflikt, for dere vil begge ønske det siste; eller valget står mellom (5,5) og (6,1), som i det første eksperimentet. I siste fall er konflikten tilbake, noe du ikke ville risikert ved å forbli uvitende.

Mange synes å oppleve den moralske plikten til å handle, gitt at de vet om behovet for egen innsats, som sterkere enn plikten til å skaffe seg informasjon. For å si det med Kierkegaard: Uskyldighet er uvitenhet.

Kanskje er dette en grunn til at myndigheter og organisasjoner stadig tyr til informasjons- og holdningskampanjer: Med litt hell kan de få oss til å handle – simpelthen ved å pådytte oss viten vi helst ikke ville hatt.

Vil du at noen skal ta moralsk ansvar, om det nå gjelder gruppearbeid på jobben, kildesortering eller å stemme i kommunevalget, kan det dermed være lurt å prakke på dem informasjon som gjør dette ansvaret klinkende klart. Det er nemlig ikke sikkert de vil oppdage det selv.